

mesztenek annyi gabonát, mennyi a belszükségletre elégséges, mivel a talaj nagyrészt kereskedelmi növények (dohány, len, kender, virághagymák, takarmányfüvek) termesztésére használják fel. Az ország éjszaki és keleti részében nagy kiterjedésű mocsárok (Bourtangi mocsár) vannak. A túlnyomó legelők az igen fontos marhaterenyésztés alapfeltételei (vaj, sajt). Igen fontos még a halászat (hering és kablau fogás), mert a hollandok általa megismerkedtek a tengerrel, a hajóépítés mesterei levének, a kereskedésben kitűntek és Európa egyik leggazdagabb nemzetévé váltak. A természettől szegény ország lakóinak erélye és kitartása által jutott nagy és gazdag gyarmatok birtokába. Fája, jó ivóvize, sója, sőt még épületköve sincsen.

Ipara sokkal csekélyebb, mint a szomszéd Belgiumé; de bel- és külkereskedése tetemesen nagyobb.

Lakosok, szellemi műveltség. Német-Alföld lakossága germán eredetű, s nagyjából a holland törzshöz tartozik, sokkal csekélyebb számmal vannak a friezek és a flammok. A hollandi phlegmatikus, nyugodtság, szorgalom, türelem, tisztaság és rendszeretű ügyes kereskedővé teszük. A lakosság $\frac{3}{5}$ -de protestans, $\frac{2}{5}$ -de katolikus. — A népnevelés ugyan hiányosnak mondható, de azért a tudományokban és a művészetekben kiváló helyet foglalnak el a hollandok.

Alkotmány, kormány. Hollandia alkotmányos királyság, a király törvényhozói hatalmát megosztja a két kamrából álló rendek gyűlésével.

Városok. Amsterdam, az Y mellett, tőzeges területen s így cölöpökön épült város; a város kereskedése, hajózáása, sőt még ipara is (gyémántkőszőrülés) jelentékeny, 300,000 l. Kikötőjébe a hajók nem a zátonyokban gazdag Zuider tavn, hanem a nagy Éjszaki csatornán és a rövid, nyugatra a tenger felé vezető csatornán, jönnek. Hág a, a királyság székvárosa, 100,000 l. Haarlem, a hasonló nevű kiszáritott tónál. Alkmar és Edam, sajt készítésről nevezetesek, évenként 1000 klgr készül. Zwaardam, Nagy Péterre emlékeztet. Leyden, egyetemmel. Scheweningen, tengeri fürdő. Rotterdam, a királyság második kereskedő városa; kedvezőbb helyen fekszik, mint Amsterdam, 130.000 l. Middelburg és Vlieszingen, erősségek. Herzogenbusch, erőd. Utrecht, egyetemmel. Nymwegen, erőd. Zwolle, Deventer, Leeuwarden, Gröningen és Masztricht nevezetes városok.

Luxemburg personalunio által összefügg Hollandiával; nevezetes városa Luxemburg, erősséggel.

Nagy-Britannia és Irhon.

314,950 □ klm. 34.000,000 lakossal.

Alkatrészei, vízszintes és függőleges tagoltsága, vizei. A királyság áll két nagyobb (Nagy-Britannia és Irhon), és a parti

szigetektől eltekintve, három kisebb szigetcsoportból (a Hebridákból, Orkneyi és Shetlandi szigetcsoportokból).

A két nagy sziget közül Nagy-Britannia szebb tagoltságú, mint nyugati szomszédja; amaz öbleivel, hosszúkás félszigeteivel és földszorosszerű szűkületeivel Görögországra emlékeztet, csak hogy itt a szagatottság délről éjszak felé növekedik. Partjai bővelkednek jó kikötőkben s a hol ezek hiányzanak, ott a folyók nyílt torkolatai a legnagyobb hajók befogadására alkalmasak. A déli és nyugati part kedvezőbb, mint a keleti. Fontosabb kikötők a következők és pedig keleten: London, számos nagy városból áll a Themse torkolatánál; a világ első kereskedő helye, Hull a Humber torkolatánál Newcastle előkikötőjével, Edinburgh Leith kikötőjével, Dundee; Glasgow a Clyde mellett, Liverpool a Mersey torkolatánál és Bristol a Severn öblében a nyugati parton vannak; Falmouth, Plymouth, Portsmouth és Brighton pedig a déli parton. Irhon kikötői kevésbé fontosak.

Hegyek és síkságok. A Brit szigeteken a kis síkságok és a kis hegységek váltakoznak. Anglia (Nagy-Britannia déli fele) keleti részén túlnyomó a síkság, mely egyes kiágazásaival elválasztólág hatol a nyugati hegyes területre. A hol a hegység láncolat alakot ölt, ott éjszak-déli irányt vesz fel. Skóciában, hol túlnyomó a hegység, épen az ellenkező irány tapasztalható. Irhonban a középző síkság köré csoportosulnak az egyes hegycsoportok. A hegységeket a következő csoportokba foglalhatjuk össze:

1. A Cornwalli hegység, a déli parttal párhuzamosan húzódik, dombgerincekből és hegysorokból áll.

2. A Walesi hegyes vidék a tenger felől meredélyesen emelkedik; ez zord, szirtes és erdőszegény, de ásványgazdag hegyvidék; Snowdon csúcs 1093 m. magas.

3. A tulajdonképeni Angol hegyvidék az Eden völgye által kisebb nyugati és nagyobb keleti részre oszlik. A nyugatit Cumberlandi hegységnek (Cumbrian hegység) szokás nevezni, mely nagyon zord és szagatott; a keleti számos hegyes csúcsáról Peak hegységnek nevezetik.

A Skót felföld természetes mélyedések által három főrésze oszlik, u. m.:

1. a Határ-hegységre (Cheviot hegység), ez kőszénben bővelkedik;

2. a Skót felföldre a Grampian hegységgel, ez vadregényes emelkedés, éles csúcsokkal, sötét üregekkel és magányos tavakkal, legnagyobb emelkedését az 1300 m. magas Ben Neiben éri el; ettől természetes mélyedés (melyben több hosszúkás tó a Caledoniai csatorna építésére adott alkalmat) által van elválasztva;

3. a Caledoniai vagy éjszakai felföld, mely alacsony, kopár és nagy kiterjedésű fenyér és posványos térséggel van borítva.

Folyók és csatornák. A Brit szigeteken csak rövid, de a tenger dagálya által a hajózásra igen alkalmas folyókkal találkozunk, ilyenek: a Themze, a Humber (Trent és Ouse egyesüléséből származik), a Severn és az írboni Shannon, mely több tó lefolyásából származik. Legfontosabb csatornái: 1. a Grand-Trunk csatorna, ez a Bridgewater csatorna segélyével (Liverpool és Manchester közt) az Ir-tengert a Német-tengerrel köti össze; 2. a Regent csatorna, London és Liverpool közt; 3. az Oxfordi csatorna, Trent és Themze közt; 4. a Skót csatorna, Forth és Clyde folyók közt; 5. a Caledoni csatorna, az Atlanti és a Német-tenger közt; 6. a Nagy csatorna, Dublin mellett; 7. a Királyi csatorna, mely a Shannonba szakad.

Éghajlat, termények, ipar és kereskedelem. Angliának legnedvesebb égalja van Európa összes államai között, miért is a telek nem nagyon hidegek, a nyárok pedig hűvösek; a hó csak ritkán marad több napig. Gyakori ködök sokszor délben is gyertyagyújtásra kényszerítik az embert. A folyók még télen is zöld partok közt folydogálnak és a pór szánt, vet. Skóciában a hegyek miatt hidegebb van. De Irhonban az égalj még kedvezőbb a növényzetre, mint Angliában is, mert nedvesebb mint ez és még kisebbmértvű a hideg és a meleg, mint emitt.

Különösen a rétmívelés kitünő, de a búza, árpa (Angliában), zab (Skóciában) és burgonya (Irhonban) sikerrel termesztendő. Habár a mezeti gazdálkodás sehol sem dicsekedhetik nagyobb eredménnyel, mint Angliában, mégis a belföldi készlet nem elegendő a sűrű népesség élelmezésére. — A marhatenyésztés ősidők óta virágzó, híres az angol ló és szarvasmarha. A halászat fontos szerepet játszik, említésre méltó különösen a hering és a kabljau (töke-hal) halászat, a cethal-fogás ellenben hanyatlott. — Az ásványok közt első helyet foglal el a kőszén, Az angol kőszénbányászat majdnem olyan nagy, mint az egész világegyütt véve. A vasszénbányászatnak nagy előnye a kőszén közelsége. Azonkívül említendő a réz, zinn, ólom és zink, valamint a kőszén-bányászat is, nemkülönben a mész- és palanyérés.

Angolország ipara fölülmúlja az összes országokéit kiterjedésre, sőt sok tekintetben minőségre nézve is. A gőzgépek segélyével a nagy ipar különösen azon vidékeken fejlődött ki, hol elegendő kőszén mellett a ki- és bevétel a legkényelmesebb. Kiemelendő különösen a gyapot és a gyapjúszövés. A nyers gyapot főtömege az amerikai Egyesült-Államokból hozatik be, újabb időben azonban a brit Kelet-India is vetélkedni kezd az amerikai államokkal. A len- és selyemszövés kisebb fontosságú; ellenben az angol érc- és acélárúk, a gép- és fegyvergyártás a legjobb hírnévnek örvendenek. E mellett az összes iparágak, mint pl. a vegyi cikkek gyártása, a tökély legmagasabb fokán állanak.

Óriási iparának megfelel kereskedése. Utak, csatornák, de különösen vasutak és gőzhajók az összes jelentékenyebb helyeket összekötik. Az angol

kereskedés a szó szoros értelmében világkereskedés; előmozdítja azt az ország sziget-volta, vízi-, mű- és vasutak hálózata, a lakosság jóléte és vállalkozási szelleme.

Lakosok, szellemi műveltség. Az angol nép több törzs keverékéből származott, ezek: a britek, a rómaiak, az angol-szászok, a normannok, mindezeknek és a franciáknak nyelvéből jött létre az angol nyelv, mely világnyelvvé fejlődött. Az angol jellemre nézve sokban különbözik a többi európaítól; ő komoly, sokszor komor, hazájára büszke, szereti a kényelmet, a tisztaságot, szabadságszerető és vallásos. Előszereettel viseltetik a fogadások és versenyzések iránt. Közmondásossá vált az angol gazdagság, csak hogy a vagyon aránylag kevés kézben központosúl, a lakosság nagyobb része nem mondható vagyonosnak, azonkívül a munkás osztály a legnagyobb nyomorban sinlődik. — A népnevelés alacsony fokon áll. A tudományok közül a természettudományok örvendenek legjobb ápolásnak. A lakosság nagyobb része anglikán vallású, mely állami vallás s melynek feje az uralkodó; Skóciában a lakosság nagyobb része presbiterianus, Irthonban pedig katolikus.

Alkotmány, kormány. Nagybritannia alkotmányos királyság; az állam élén a király áll, ki a végrehajtó hatalmat gyakorolja; a törvényhöz hatalmat pedig megosztja a parlamenttel, mely felső- (lordok háza) és alsóházból (képviselőházból) áll. Az alsóház kizárólagos jogaihoz tartozik a költségek megszavazása bármilyen nyilvános kiadásokra. Az örökösödés mindkét ágban érvényes.

Anglia városai.

London, a világ legnagyobb kiterjedésű (3600 □ klm.), legnépesebb városa és a világkereskedés középpontja, terület a birodalom legnagyobb folyójának torkolatánál, mely ott szakad a tengerbe, hol a királyság Európához közeledik. Ez óriási város a Themze mindkét partján fekszik és terjeszkedésében folyton új meg új helységeket vesz fel. London eredeti magva a City, mely a nagy kereskedés és a pénzügyek gyűpontja. Nyugatra a Westminster csatlakozik hozzája, ez az arisztokrácia városa. A Themzétől délre Southwark és Lambeth a munkások városrésze terület; más nevezetesebb városrészek a következők: O Tower-Hamlets, East-End (a város valódi kikötője). Számos gyepes és erdős tere (squares), valamint nagy kertjei jótékonyan hatnak az egészségre. Számos monumentális épülete közt említendő: a Buckingham és a James palota, a parlamentházak, a Tower (most kincs- és okmánytár van benne elhelyezve) stb. A brit muzeum egyedül áll a maga nemében. Számos tudományos és művészeti társulata, egylete és gyűjteménye hathatósan mozdítja elő a felvilágosultságot. A város óriási közlekedését előmozdítják az utcák alatt és felett vezető vasutak, hidak, hajók, bérkocsik stb. Jelentékeny iparán kívül kiemelendő különösen

kereskedése, a városnak magának több kereskedelmi hajója van, mint egész Franciaországnak. Van 4.000,000 lakosa. — London felett, a Themze mellett, van Winsor, a királyi család pompás nyaralójával. Greenwich, csillagvizsgáló intézettel és Woolwich, nagy arzenállal, a főváros délkeleti külvárosainak tekintendők.

Chatham, hadi kikötő a Themze torkolatánál. Dover, átkelőhely. Canterbury, az angol érsekprimás székhelye. Hastings, tört. nevezetességű hely. Brighton, tengeri fürdőhely. Portsmouth és Plymouth, hadi kikötők. Bristol, nagy kereskedőváros a Severn mellett, 203,000 l. Bath, híres fürdő. Oxford és Cambridge, egyetemekkel. Norwich, iparos hely. York, régi város.

Anglia iparvidékén: Birmingham, a brit ércipar középpontja, fekszik a Trent mellett. Fontosabb iparcikkei a gőzgépek, fegyverek, tűk, acél-tollak, gombok stb., 377,000 l. Stafford, Shakespeare születés-helye. Derby, Nottingham és Leicester, harisnyakötéssel. Sheffield, a vasipar (kések) második középpontja. Leeds, gyapjúszövéseiről, Bradford, gyapotfonásáról és Halifax vasiparáról nevezetes. Manchester, a gyapotipar főhelye, fél millió embert foglalkoztat. Liverpool, gyapotkereskedés főhelye, 530,000 l. Chester, sajtjáról, Lancaster, fegyvergyártásáról híres. Whitehaven, Newcastle és a közeli Gateshead, kőszénbányászatról nevezetesek. Merthyr Tydfill, Swansea és Cardiff, a Wales félszigetén, kőszénbányászatról híresek.

Skócia városai.

Edinburgh, főváros Leith, kikötőjével 203,000 lakost számlál és egyeteméről nevezetes. Glasgow, Skócia első ipar és kereskedelmi városa; gyapotszövés és vasárú gyártásában Anglia bármely városával kiállja a versenyt, 556,000 l. Perth, Dundee és Aberdeen, nagy iparral. Inverness, hadi kikötő.

Irhon.

Dublin, nagy kereskedéssel, 315,000 l. Belfast, vászonszövése virágzó. Londonderry, az ir kivándorlók gyűlhelye. Galway, a nyugati parton, kereskedést üz. Cork, gabona és marhakivitellel. Limerick, a Shannon torkolatánál. Valencia, délnyugati parton a tenger alatti táviró kiindulási pontja.

Szigetek.

Hebridák, a Fingal barlangjáról nevezetes kis Staffa szigettel; Orkney szigetek; Shetlandi szigetek lakói juhászattal, harisnya-

kötéssel, sapkacsinálással és halászattal foglalkoznak. Man sziget az Ir tengerben. A Normann szigetek legfontosbjai a Jersey és Quersey szigetek. Továbbá a sziklás Wight és a Scilly szigetek is Angolországhoz tartoznak. Ezeken kívül Európában az angoloké: Gibraltar, Malta, Cyprus és Helgoland.

Dánország.

38,000 □ klm. 1.900,000 l.

Alkatrészei, függélyes tagoltsága, tengeri útai. Dánia négy részből áll, u. m.: 1. a dán szigetvilágból; 2. a Jütland félszigetből; 3. a Fárői szigetektől és 4. Izland szigetből. Legfontosabb alkatrésze a dán szigetvilág, hol e következő szigeteket kell kiemelnünk. Seeland, melyet a Szund tengersizoros választ el Svédhontól, e tengersizoros legkeskenyebb helyén csak 3 $\frac{1}{2}$ klm. széles és sekély, de miután legrövidebb, sok kereskedelmi hajó (40,000) használja. A jövedelmező szundvám 35 millió forintot váltott meg. Seeland és Laaland szigeteket, Fünnen és Langelandtól a Nagy-Belt választja el, mely mély ugyan, de sok zátony veszélyessé teszi, ezen mozognak a hadihajók. Fünnen és a félsziget közt van a Kis-Belt, ezt zátonyai és kedvezőtlen áramai miatt kerülik a hajósok. Ezekről keletre van Bornholm szigete. E szigetek belseje lapályos, partjaik alacsonyak.

Jütland szintén lapály, csak a félsziget hosszában van homokos, részben erdős földhát (az Aalpuszta), mely a keskeny Skagen földcsücskével végződik.

A Fárői szigetek kopár sziklák, melyeknek lakói (10,000) halászattal, juhtenyésztéssel, dunalúdfogással stb. foglalkoznak.

Izland, örök hóval és jegesekkel borított, nagy hegysíkot képez; működő tűzhányói (Hekla) és időszakai hévforrásai (gejzirek) nagyérdekűek. Lakói (70,000) a parti legelőkön marhát tenyésztenek (mely télen halhulladékkal felöntött mohával is megelégszik), halásznak, madarásznak; tüzelő anyagul uszadékfa szolgál. Városa Reikiavik, délnyugaton van.

Égalj, termények, ipar és kereskedés. Égalját a tenger mérsékli, de igen gyakoriak a tengeri zivatarok. — Dánia földművelő állam, a szigeteken elég gabona terem. Jütland száraz és homokos pusztáin ellenben a földművelés csekély eredménnyel jár, valamivel jövedelmezőbb a juhászat. A királyság szűkölködik fában, ércben és sóban; Bornholm szigeten kőszénbányák vannak. Annál jövedelmezőbb a halászat (osztriga, hering és kabljau). Ipara csekély, annál jelentékenyebb kereskedése.

Lakosok, szellemi műveltség. A lakosok a germán törzs egyik ágához tartoznak. A dán bátor, vitéz vállalataiban. A dán nyelv az alsó német nyelvvel közeli rokonságban van. A dánok túlnyomóan lutheranosok. A népnevelés jó karban van.